

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

УДК 378.147:78

Ло Чао

У статті викладено основні теоретичні узагальнення щодо визначення особливостей художньо-творчого мислення майбутнього вчителя музики. Художньо-творче мислення розглядається як складний феномен культури та мистецтва, в структурі якого виокремлюються наступні компоненти: метафоричність, асоціативність, самостійні пізнавальні процеси – творча уява, емоційність сприйняття, художня пильність, інтуїція.

Ключові слова: Мислення, художньо-творче мислення, підготовка майбутнього вчителя музики.

К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ОСОБЕННОСТЕЙ ХУДОЖЕСТВЕННО- ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ

Ло Чао

В статье изложены основные теоретические обобщения относительно определения особенностей художественно-творческого мышления будущего учителя музыки. Художественно-творческое мышление рассматривается как сложный феномен культуры и искусства, в структуре которого выделяются следующие компоненты: метафоричность, ассоциативность, самостоятельные познавательные процессы – творческое воображение, эмоциональность восприятия, интуиция.

Ключевые слова: мышление, художественно-творческое мышление, подготовка будущего учителя музыки.

FOR THE DEFINITION FEATURES OF ARTISTIC AND CREATIVE THINKING OF THE FUTURE TEACHER OF MUSIC

Luo Chao

The article describes the basic theoretical generalization about the definition of features of artistic and creative thinking of the future teacher of music. Artistic and creative thinking is seen as a complex phenomenon of culture and art, the structure of which has the following components: metaphor; associativity; independent cognitive processes - creative imagination, emotional perception, intuition.

Keywords: thinking, artistic and creative thinking, preparation of future teacher of music.

Потреба часу направляє погляди учених на пошуки тих чинників, які допоможуть людині у сучасному світі реалізувати себе, максимально розкрити свої можливості. І закономірним є те, що в останнє десятиліття увага багатьох дослідників звернена до вивчення такого явища, як художньо-творче мислення. Художньо-творче мислення як феномен, зв'язаний практично з усіма видами інтелекту (вербально-лінгвістичним, логіко-математичним, тілесно-руховим, музично-ритмічним), представляє в даному випадку той орієнтир, який

забезпечує інтелектуальний розвиток індивіда. І в зв'язку з цим в музичній педагогіці відкриваються цілком реальні перспективи для нових наукових напрямів. Практика, і конкретно музична педагогіка, чекає на нові знання про художньо-творче мислення, і наука сьогодні активно відгукується на запити практики.

За останні роки активізувалося вирішення проблеми вдосконалення підготовки учителя музики. Підтвердженням тому можна вважати появи дисертацій, присвячених як формуванню особових і професійних якостей учителя музики, так і обґрунтуванню різних методик його підготовки. Наукові праці О. Олексюк, С. Шипа, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової стали дослідженнями щодо проблем музичної та вокальної підготовки майбутніх вчителів.

Художньо-творче мислення розглядається в них як категорія, що характеризує діяльність творця художніх цінностей, витворів мистецтва (композитора, художника і так далі). Будучи пізнавальним процесом, художньо-творче мислення виступає необхідною передумовою всякої іншої психічної діяльності музиканта, оскільки ця психічна діяльність є його згорнутим і переробленим результатом (Я. Пономарьов). Воно припускає такі форми інтелектуальної діяльності (процеси художнього сприйняття, осмислення, оцінки і так далі), на які музикант повинен спиратися в рішенні нових складних завдань. Сказане повною мірою торкається учителя музики, діяльність якого, будучи творчою, в якомусь сенсі схожа на діяльність композитора або художника. Саме художньо-творче мислення стимулює подальше зростання творчого потенціалу особи учителя музики; в силу поєднання інтелектуального і чуттєвого витоків воно є основою для формування системи професійних якостей (сприйняття, пам'ять, мова, комунікабельність, емоційність і так далі) майбутнього педагога.

Аналіз наукової літератури показав певну міру освітленості проблеми. Погляд на розвиток художнього мислення в музично-педагогічному аспекті освітлюється в багатьох працях. Так, Н. Антонець, Л. Григоровська, І. Казуніна та О. Ковальова розглядають художньо-образне мислення; Е. Рожко - музичне поліфонічне мислення. Динаміку художньої свідомості в музичному навчанні при підготовці професійних музикантів і музикантів-педагогів показує В. Ражников. Підхід до дослідження художнього мислення, художньої свідомості з позицій образотворчого мистецтва бачимо в працях у А. Ворохоба, А. Голуба, Н. Стариченкота інших. Крізь призму мистецтвознавства розглядали художнє мислення С. Петриков, що показав історичний погляд на розвиток музичного художнього мислення, і В. Жданов, що дослідив художнє мислення оперного співака. Філософський аспект представили у своїх працях Н. Киященко, В. Кушев та ін.

Розробляються проблеми музичного мислення і в музичній психології. В зв'язку з цим назвемо такі імена учених, як В. Петрушин, Г. Ципінта ін. Торкається проблеми художньої свідомості і музичного мислення у зв'язку з дослідженням слуху музиканта музичний психолог і мистецтвознавець М. Старчеус. Освітлення окремих сторін заявленої проблеми можна зустріти в роботах В. Медушевського, Є. Назайкинського, Б. Теллова.

Проте в музичній педагогіці роль художньо-творчого мислення частіше розглядають у рамках музичного мислення, що характеризує лише одну із сторін

професійної діяльності майбутнього вчителя музики. Виходячи з цього можна стверджувати, що ще не до кінця визначене значення художньо-творчого мислення для педагогічної діяльності учителя, його роль як значимої якості особи в системі професійної підготовки студентів-музикантів, не розв'язана також проблема його формування і розвитку.

Зупинимося більш детально на розгляді особливостей художньо-творчого мислення майбутнього вчителя музики у філософсько-естетичній і психолого-педагогічній проєкціях.

Розглянемо особливості мислення та його основні компоненти. У людей, зайнятих мистецтвом, формується мислення, що має свої специфічні особливості. Ці особливості обумовлені знаннями, досвідом людини, а так само сферою його діяльності й умовами протікання розумового процесу. Таке мислення буде визначатися як художньо-творче мислення. Воно засновано на єдності почуттєвого й логічного пізнання. Особливістю художньо-творчого мислення є його постійний зв'язок з почуттєвим пізнанням, якого б високого абстрактно-логічного рівня воно не досягало. А всі елементи почуттєвого пізнання: відчуття, сприйняття, уявлення, уява — якісно змінюють свій зміст залежно від рівня мислення. Пізнавальний процес стає при цьому більш об'ємним, тому що здатний протікати в різних напрямках, гармонійно з'єднуючи всі боки пізнання.

Зупинимося на з'ясуванні сутності поняття «художність», «художній образ» у контексті теми нашого дослідження. Художність — це міра естетичної цінності твору мистецтва, ступінь його краси [1, с. 49]. Художність твору визначається тим, наскільки в ньому втілюються особливості мистецтва як специфічного виду пізнавальної й творчої діяльності. Критерій художності припускає як відповідність специфічного змісту мистецтва дійсності, так і його форми змісту. Художній образ, виступаючи фундаментальною категорією естетики, мистецтвознавства, характеризується як специфічний для художньої творчості «спосіб і форма освоєння життя, мова мистецтва, форма вираження думок і почуттів художника» [1, с. 49-50].

Розглянемо етимологію словосполучення «художнє мислення». У широкому змісті термін «художнє мислення» уживається в наступних значеннях: художнє мислення як культура мислення того або іншого часу; художнє мислення як стиль мислення епохи. У вузькому — для позначення тематичної вибіркової мистецтва; визначення специфічних способів втілення художньої ідеї твору; співвідношення між збагненням світу художника й перетворенням власного бачення в тому або іншому виді мистецтва. Результатом розгляду проблеми на основі вивчення філософсько-естетичної, мистецтвознавчої, психолого-педагогічної літератури в рамках функціонально-структурного й суб'єктно-діяльнісного підходів з'явилось цілісне, діалектичне уявлення про феномен «художнє мислення», його динамічну природу й місце в системі образного мислення [6].

У дослідженнях, що вивчають специфічні особливості мистецтва, виявляється тенденція розглядання художнього й творчого мислення як синонімів. Однак творче мислення на відміну від художнього не характеризує всієї сутності розумових процесів, що протікають у мистецтві. Важливою особливістю творчого мислення є те, що це мислення, результатом якого є відкриття принципово нового чи удосконаленого вирішення того чи іншого завдання. Художнє мислення, являючись складно-структурним процесом, оперує як образними, так і

понятійними елементами мислення, включаючи їх у складні й багатопланові зв'язки. Із чого зрозуміло, що художнє мислення є активним відображенням об'єктивної дійсності в поняттях, образах, судженнях і т.д., базуючись не на розходженні цих форм, а на характері їхнього прояву (Б. Неменьский, С. Раппопорт) [7, с. 116; 9, с. 210].

Аналіз психологічних позицій дозволяє зробити висновок про те, що більшість дослідників не заперечують існування художньо-творчого мислення. Так, наприклад, у роботі Б. Мейлаха простежується прагнення конкретизувати поняття художнє мислення й робиться спроба розглянути його з позиції аналізу творчої діяльності художника, як рушійного процесу від задуму, із зародження й розвитку образу й до його завершення. У дослідженнях С. Раппорта, Т. Орлової [9, 8] художнє мислення розглядається не тільки як форма відбиття дійсності, але і як форма «сутнісного збагнення миру», його «перетворення». Акцентовані вченими позиції про цілісність і динамічність художнього пізнання дійсності цінні тим, що в них вказується пряма залежність характеру вітагенного досвіду (тобто досвід, «породжений життям») від специфіки відбиття світу людиною, що безпосередньо пов'язане з перетворенням її самої, як суб'єкта.

М. Каган [4] висловлював думку про те, що художнє мислення – особлива психологічна структура, що обумовлює й художню творчість, і художнє сприйняття як види діяльності. Болгарський філософ А. Лілов розглядає художнє мислення із гносеологічної точки зору – як таке, що відбувається на більш високому в порівнянні із чуттєво-конкретним рівнем відображення об'єктивної дійсності в її безпосереднім відношенні до суб'єкта відображення» та «із психолого-естетичної точки зору - як етап, щабель художнього пізнання й творчості, у процесі якого шляхом чуттєво-інтелектуального аналізу й синтезу досягаються сутність, внутрішні причини, зв'язки й відносини явищ, що відтворюються, реальної дійсності, розкриваються їхній зміст і значення, формуються ідейна глибина й типовість художнього образу» [6].

В естетико-художніх дослідженнях багатьох радянських психологів відзначається, що художнє мислення являє собою складний процес художнього осмислення дійсності, що складається із трансформації загальних принципів методу в неповторну тканину твору, у втіленні методу через його індивідуальне творче застосування, тобто має творчу природу.

Наведені вище позиції дозволяють зробити висновок про те, що природна сутність феномена художньо-творчого мислення прямо пов'язана не тільки з художньою творчою діяльністю самого художника, але й діяльністю реципієнта одночасно, тому що об'єкт конструюється й осмислюється через призму трансформації особистісно важливих загальнолюдських цінностей у новий і неповторний художній образ.

При розгляді проблеми, важливим для нас було виділити філософсько-естетичні, мистецтвознавчі й психолого-педагогічні позиції. Методологічним орієнтиром вивчення художньо-творчого мислення виступає системний метод аналізу, відповідно до якого вивчення структури будь-якого досліджуваного явища припускає знання складу її елементів, їхнього взаємозв'язку й взаємозумовленості, ступеня їхньої складності, рівня розвитку.

Аналізуючи дослідження, що стосуються інтерпретації особливостей художньо-творчого мислення, ми констатували їх змістовну варіативність. Так,

Т.Кучіна [5, с.120] виділяє наступні компоненти художнього мислення: метафоричність, асоціативність; самостійні пізнавальні процеси – творча уява, емоційність сприйняття, художня пильність, інтуїція.

Художньо-творче мислення реалізується за допомогою ряду розумових художніх операцій, характеризується емоційно-почуттєвим оформленням, образною наочністю й забезпечує розуміння або створення художнього образу. Особливостями художньо-творчого мислення є: асоціативність, метафоричність і парадоксальність, які одночасно виступають як властивості й способи узагальнення образу. Дамо визначення цим поняттям:

Асоціативність – зв'язок між уявленнями й поняттями, при якому одне з них, виникнувши у свідомості (по подібності, контрасту або суміжності суб'єктивних ознак), викликає інше уявлення або ж ланцюг цих уявлень (Ю. Самарін «Нариси психології розуму»).

Метафоричність полягає в особливому переносі, що виникає в результаті перекладу означуваного за допомогою означаючого із практичного плану в «міфічний» за допомогою порівняння. Сполучення переносного і прямого відбувається не в якісній роздільності, як у звичайному порівнянні, а відразу в новій нерозчленованій єдності художнього образу, де категорія абстрагованості переходить у категорію конкретності (Л. Рубінштейн «Основи загальної психології»).

Парадоксальність розглядається як несподіване, дивне зображення художньої думки, представлене в незвичайному художньому рішенні через використання адекватних зображувально-виразних засобів передачі парадокса руху, присутності, часу в художньому образі (Ю. Боров «Естетика», Н. Лейзеров «Образність в мистецтві» та ін.).

Виділені особливості художньо-творчого мислення перебувають між собою в постійному взаємопереході, збагачуючи й доповнюючи один одного; сприяють створенню нової художньої дійсності, тому що є способами нового суб'єктного узагальнення поза логічними формами пізнання.

Розглянемо визначення художніх операцій художньо-творчого мислення: трансформації, реінтеграції, персеверації й мультиплікації.

Художня трансформація – зміна первинного образу. В образі об'єкту, що відбивається, виділяється ознака (кілька ознак), після чого нові художні образи формуються шляхом варіювання цієї виділеної ознаки, але через призму адекватних ідей художніх еталонів і категорій, а також засобів образотворчої виразності.

Художня реінтеграція (відновлення) – створення цілої сюжетної лінії, цілісної композиції, у якій спочатку трансформується образ. Вся композиційна побудова, всі елементи, що доповнюють образ, підлегли одній загальній художній ідеї (Л. Віготський [3]).

Художня персеверація – збереження якої-небудь частини властивості, якості, функції образу й перенесення його в нову художню ситуацію. Дана операція активно трансформує весь наявний індивідуальний досвід суб'єкта художньої діяльності.

Художня мультиплікація є операцією, що поділяє всі три вищевказані. Вона полягає в багаторазовому множенні якого-небудь образу, його частини, деталі. Саме вона є найважливішим показником розвиненості й продуктивності

художньо-творчого мислення й може бути вибудована за принципом створення цілої сюжетної закінченої лінії, підсумовуючи попередні операції.

Художньо-творче мислення перебуває в онтогенетичній єдності з іншими пізнавальними процесами, міжфункціональні зв'язки інтегровані при продукуванні художнього образу: від образу-сприйняття, далі образа – процесу й до способу-результату. Художньо-творче мислення є розгорнута специфічна розумова діяльність, опосередкована в художньому образі; вона відбиває етапи й послідовність створення художнього образу. Розвиток художньо-творчого мислення можливий тільки в умовах дозволу проблемних художніх ситуацій, завдань, пов'язаних з розумінням і створенням художнього образу у власній продуктивній образотворчій діяльності.

Художньо-творче мислення в точному значенні цього терміна починається з оперування художніми образами. Якщо говорити про прогрес цього мислення, то він пов'язаний з поступовим ускладненням художніх образів, відображуваних у свідомості особистості студента: від простих до більш змістовних, від фрагментарних до більш масштабних, від одиничних до об'єднаних, інтегруючих. Художній образ у цьому випадку виявляється одночасно й переживанням, і поняттям, і ідеєю, і ідеалом, і разом з тим він відкритий для співтворчості сприймаючих його людей, які повинні його пережити, інтерпретувати, «прикласти» до свого досвіду й духовного світу, тим самим, продовжуючи творчий процес, початий художником: так художній образ виявляється й засобом спілкування людей.

Для нашого дослідження представляється важливим питання про необхідність включення почуттєвого елемента безпосередньо в структуру думки учня, злиття сприйняття з мисленням, представлене у роботах І. Лернера, М. Скаткіна. При цьому формування поняття повинно супроводжуватися виникненням у студентів такої сукупності образів, що по кількості дає можливість узагальнено уявити ті сторони навколишнього світу, що характеризують дане поняття, а за якістю – наближають пізнання до відображення предметів в умовах їхнього існування.

На наш погляд, вірно відзначає І. Астахов «Ні вчений, ні художник, ні будь-яка людина взагалі не в змозі здійснити щирий акт пізнання поза мисленням» [2; с.30]. Підкреслимо, що виступаючи унікальним способом пізнання навколишнього світу, художньо-творче мислення має відмінну від наукового, теоретичного мислення психофізіологічну базу, його своєрідність «проявляється в образно-почуттєвому збагненні світу, в органічному синтезуванні результатів дії раціонального й емоційного механізмів уяви» [2, с.45].

Конструктивний характер художньо-творчого мислення нерозривно пов'язаний з умінням бачити світ цілісно, освоювати його симультанно (уявне охоплення різноманіття), відкривати нові непередбачені зв'язки. Очевидно, що в процесі роботи над музичним твором розкриття його художньо-образного задуму, послідовність розумових дій комплексно взаємозалежна з: поняттєво-логічним видом мислення (аналітичний розбір тексту); з наочно-образним (порівняльно-порівняльна характеристика художньо-образного змісту); з наочно-діючим видом мислення (реалізація виконавського плану в практичну діяльність) [за Б. Тепловим]. Таким чином, це доводить наявність у досліджуваного типу мислення такої важливої якісної властивості як цілісність мислення.

Узагальноючи значення «художнього» і «творчого» типів мислення, необхідно дати в робочому порядку наступне формулювання художньо-творчого мислення майбутнього вчителя музики: *це інтелектуально-розумовий процес, спрямований на розкриття (збагнення) художнього задуму автора й відбиття образної дійсності твору мистецтва в процесі навчання конкретної художньої діяльності.*

Література

1. Апрелева В.А. Очерки по гносеологии и психологии музыкального процесса // Федер. агентство по образованию ГОУ ВПО «Южно-Уральский гос. университет / В.А. Апрелева. – Нижневартовск : НГТУ, 2006. – 362 с.
2. Астахов И.Б. О специфике искусства и литературы // «Вопросы философии» / И. Б. Астахов. – М. : 1951. – 440 с.
3. Выготский Л.С. Психология искусства / Л.С.Выготский. – М. : Искусство, 1965. – 479 с.
4. Каган М.С. Эстетическое и художественное восприятие в развитом социалистическом обществе / М.С. Каган. – М. : Знание, 1984. – 115 с.
5. Кучина Т.И. Развитие художественного мышления подростков средствами литературы : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т.И. Кучина. – М., 1994. – 158 с.
6. Лилов А.Л. О природе художественного мышления // Актуальные вопросы методологии современного искусствознания / А.Л. Лилов. – М. : Наука, 1983. – 186 с.
7. Неменский Б.М. Познание искусством [Электронный ресурс] / Б.М. Неменский. – М. : «Издательство УРАО», 2000. – 192 с. – Режим доступа: <http://vorpsy.ru/issues/1991/913/913009.htm>
8. Орлова Т.И. Гносеологический анализ природы художественного мышления : автореф. дис. ... канд. фил. наук : 09.00.01 / Т.И. Орлова. – Киев, 1981. – 218 с.
9. Раппопорт С.Х. О природе художественного мышления // Эстетические очерки / С.Х. Раппопорт. – М., 1968. – 312 с.

FOR THE DEFINITION FEATURES OF ARTISTIC AND CREATIVE THINKING OF THE FUTURE TEACHER OF MUSIC

Luo Chao

The article describes the basic theoretical generalizations about the definition of features of artistic and creative thinking of the future teacher of music. Artistic and creative thinking is associated with almost all kinds of intelligence - verbal-linguistic, logical-mathematical, bodily-motor, musical and rhythmic, and is the mark that provides the intellectual development of the individual.

Artistic and creative thinking is seen as a complex phenomenon of culture and art, the structure of which has the following components: metaphor; associativity; independent cognitive processes - creative imagination, emotional perception, intuition.

Artistic and creative thinking is analyzed as a category describing the activity of the creator of artistic values, works of art. Artistic and creative

thinking involves such forms of intellectual activities (processes of artistic perception, comprehension, evaluation) for which the musician must rely in solving new complex challenges. The above fully applies to the music teacher, whose activities are being creative, in a sense, similar to the work of the composer or artist. It is artistic and creative thinking that stimulates for the growth of the creative potential of the individual of the teacher of music: due to a combination of intellectual and sensory sources, it is the basis for the formation of professional qualities (perception, memory, language, communication, emotionality) of the future teacher.

Generalizing the concept of the «artistic» and «creative» types of thinking, it is proposed the definition of artistic and creative thinking of the future teacher of music: it is the intellectual thought process aimed at uncovering (understanding) the artistic intent of the author, and the reflection of the figurative reality of the works of art in the process of learning of a particular artistic activity.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОГО ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ЦНС СТУДЕНТОК 2 КУРСУ У СПОКОЇ ТА ПРИ НАВАНТАЖЕННІ

УДК: 612.745:371

Бобро О. В.

Робота присвячена вивченню проблеми загального функціонального стану центральної нервової системи і особливостей протікання нейрофізіологічних процесів у студенток других курсів вищих навчальних закладів. Виявлено, що в процесі навчання у студенток на 2-му курсі спостерігається тенденція до підвищення середніх значень показників що досліджуються.

Ключові слова: *центральна нервова система, загальний функціональний стан, проста зорово-моторна реакція.*

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ОБЩЕГО ФУНКЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ ЦНС СТУДЕНТОК 2 КУРСА В ПОКОЕ И ПРИ НАГРУЗКЕ

Е. В. Бобро

Работа посвящена изучению проблемы общего функционального состояния центральной нервной системы и особенностей протекания нейрофизиологических процессов у студенток вторых курсов высших учебных заведений. Выявлено, что в процессе обучения у студенток на 2-м курсе наблюдается тенденция к повышению средних значений исследуемых показателей.

Ключевые слова: *центральная нервная система, общее функциональное состояние, простая зрительно-моторная реакция.*

DEFINITION OF THE GENERAL FUNCTIONAL STATE OF CENTRAL NERVOUS SYSTEM OF STUDENTS ON 2 COURS AT REST AND AT LOADING

E. V. Bobro

The article analyzes the parameters of the general functional state of the central nervous system by the results of simple visual-motor reaction of